

DEBIUTY NAUKOWE

Іаанна Голец

Беласток

Беларуская нацыянальная ідэя ў творчасці Францішка Багушэвіча

На мяжы XVIII–XIX стст. беларуская літаратура ўвайшла ў надзвычай складаны этап свайго развіцця, калі распачаўся працэс стагнаўлення новай мастацкай традыцыі. Абуджэнне нацыянальнай самасвядомасці насельнікаў слаўнай у недалёкім мінулым дзяржавы напрамую было звязана з вяртаннем з гістарычнага забыцця багатай спадчыны беларускага народа. Напрыканцы XVI ст., уласна „залатога веку”, канцлер Вялікага княства Літоўскага Леў Сапега з гонарам пісаў у прадмове да трэцяй рэдакцыі Статуту ВКЛ: *Не обчим яким языком, але своим власным права списаные маем и каждого часу чаго нам потреба ку опору всякое кривды ведати можем*¹. На старабеларускай мове, якая з’яўлялася дзяржаўнай мовай Вялікага княства Літоўскага ад яго ўзнікнення, былі створаны дасканалыя юрыдычныя дакументы тагачаснай Еўропы.

Увогуле ж традыцыя кнігадрукавання, як магутная з’ява культуры, распачынаецца на беларускай зямлі гуманістам, асветнікам Францыскам Скарынам. Першым ва Усходняй Еўропе ён ажыццявіў выданне кніг на роднай мове, чым даў магутны штуршок развіццю беларускага пісьменства, культуры.

У кнізе Ф. Скарына бачыў крыніцу ведаў і мудрасці, сродак духоўнага самадасканалення чалавека. Перакладаючы Біблію на старабела-

¹ *Статут Вялікага Княства Літоўскага 1588. Тэксты. Даведнік. Каментарыі*, Мінск 1989, с. 48.

русскую мову, ён спадзяваўся, што яна будзе служыць *людem посполи-
тым к доброму научению*². Кожную з кніг першадрукар суправаджаў
прадмовамі і пасляслоўямі, якія складаюць аснову яго літаратур-
на-публіцыстычнай спадчыны. У іх Францыск Скарына выказваў свае
грамадскія і асветніцкія погляды, сваё разуменне патрыятычнага аб-
вязку кожнага чалавека перад сваім народам, вернасці Радзіме, слу-
жэння грамадскаму дабру:

Понеже от прирожения звери, ходящие в пустыни, знают ямы своя;
птицы, летающие по въздуху, ведают гнезда своя; рыбы, плавающие по
мору и в реках, чуют виры своя; пчелы и тым подобная боронят ульев
своих – тако ж и люди, игде зродилися и ускорилены суть по бозе, к тому
месту великую ласку имають³.

Другая палова XVII–XVIII стст., на жаль, стане часам заняпаду
беларускай літаратурнай творчасці і ўсяе культуры. Паступова спы-
няецца друкаванне кніг на беларускай мове, траціцца магчымасць ка-
рыстацца роднай мовай у справаводстве. У апошнія чвэрці XVIII ста-
годдзя ў выніку трох падзелаў Польшчы беларускія землі былі далу-
чаны да Расіі. Палітыка царызму адмаўляла не толькі дзяржаўную
незалежнасць, але і культурна-этнічную самабытнасць беларусаў. За-
хавальнікам роднага слова ў той змрочны час заставаўся толькі на-
род, а формаю яго творчага выяўлення – фальклор. Актуальнай была
патрэба стварэння новай літаратурнай мовы на аснове народнай гавор-
кі. На Беларусі мусілі ўзрасці ў новых грамадска-сацыяльных умовах
пісьменнікі, з-пад пяра якіх выйшлі б эстэтычна вартасныя, народна
змястоўныя творы, якія выконвалі б мастацкую функцыю і выходзілі
сваю чытацкую аўдыторыю.

Слушна гаворыць пра асаблівую ролю літаратур прыгнечаных на-
цый беларускі даследчык Алесь Яскевіч:

Возрождаясь на пафосе утверждения социально-демократической
идеи, самобытного национального достоинства и, не успев даже как сле-
дует определиться в своем профессиональном статусе, они сразу брали на
себя роль народных заступников, искателей неотложного выхода из на-
ционального тупика, в котором находился народ⁴.

² Францыск Скарына, *Творы*, Мінск 1990, с. 46.

³ Тамсама, с. 45.

⁴ А. С. Яскевич, *Становление белорусской художественной традиции*, Минск 1987, с. 217.

Асаблівае месца сярод сейбітаў на беларускай ніве, пачынальнікаў новай мастацкай традыцыі належыць Францішку Багушэвічу. Удзельнік паўстання 1863 г., ён змушаны быў хавацца ад пераследу царскіх улад на Украіне, дзе скончыў юрыдычны факультэт і працаваў судовым следчым. Калі ў 1884 г. нарэшце выйшла амністыя паўстанцам, Ф. Багушэвіч пасля дваццаці гадоў на чужыне, як птушка з выраю, вярнуўся на Радзіму, каб скалануць знямелую цішу адвечным праўдзівым матчыным словам.

Адвакат па прафесіі Ф. Багушэвіч і ў літаратуры стаў адвакатам-абаронцам правоў прыгнечанага беларускага сялянства. У паўсядзённым побыце сярод сялян з наваколля, якіх нядоля і злы лёс змушалі стукаць у дзверы суда, ён меў рэпутацыю міласэрнага, адданага абаронцы прыніжаных і гаротных.

Францішак Багушэвіч – першы вялікі беларускі паэт, які з самага пачатку творчасці ўсведамляў сябе належным да нацыянальнага паэтычнага свету і раскрыў найбольш істотныя і трагічныя з’явы нацыянальнай рэчаіснасці. Менавіта яму належыць гонар выпрацоўкі асноватворных ідэй беларускага адраджэння: узвелічэнне мовы народа як асноватворнай духоўнай каштоўнасці, абуджэнне гістарычнай свядомасці як неабходнай умовы годнага самапачуцця.

Канцэпцыя нацыянальнага жыцця была выказана Ф. Багушэвічам найперш у яго паэтычных зборніках *Дудка беларуская* (1891) і *Смык беларускі* (1894), падпісаных псеўданімамі Мацей Бурачок і Сымон Рэўка з-пад Барысава. Мабыць, абраў паэт розныя псеўданімы, каб стварыць у чытача ўражанне, што не загінула зерне, кінутае ў родную глебу Мацеем Бурачком, што пасля ягоных спроб вось і яшчэ нехта задумаў паспрабаваць што-кольвек напісаць⁵. І не тое тут галоўнае, што спадабаліся тыя вершы, а тое, што справа, пачатая Бурачком, не павінна загінуць. *Граю трохкі на скрыпцы, ну, дык няхай і мая кніжачка завецца струментам якім, вось і я назваў яе „Смык”* – так гаворыць аўтар пра назвы сваіх кніг, – *„Смык” ёсць, а тое „Скрыпку”, можа, даробе, а там была „Дудка”, вось і мы зробім музыку...* Дудка, смык, скрыпка, ліра ўяўляюць сабой сімвалы народнай культуры. Дзякуючы ім загучалі ў XIX ст. песні пра беларускае жыццё людзей, адданных сваёй Радзіме. Паэзія Ф. Багушэвіча ішла ў народ, бы тая музыка, ад якой ён патрабуе, каб яна ўздзейнічала на рэчаіснасць, змяняла яе⁶.

⁵ Францішак Багушэвіч, *Творы*, Мінск 2001, с. 70. (Тут і далей спасылкі на гэтае выданне. У дужках падаецца старонка).

⁶ Міхась Ларчанка, *Па шляху рэалізма*, Мінск 1959, с. 129.

Францішак Багушэвіч – чалавек высокаадукаваны, далучаны да сусветнай культуры. І вельмі верагодна, што выбар псеўданіма ім да *Дудкі беларускай* абумоўлены рэмінісцэнцыямі са Святога Пісання. Апостол Матвей (Мацей) – аўтар першага Евангелля; сам Францішак Багушэвіч стаў першым аўтарам, які напрыканцы XIX ст. звярнуўся да беларускага народа на роднай мове. Варта згадаць, што ад выходу ў 1855–57 гг. чатырох паэтычных зборнікаў з беларускамоўнымі творамі В. Дуніна-Марцінкевіча, кнігі Ф. Багушэвіча сталіся першымі беларускамоўнымі выданнямі. Да таго ж Матвей, як звяртае ўвагу Ігар Запрудскі, быў адным з дванаццаці апосталаў, мытнікам, г. зн. дзяржаўным службоўцам, як і сам Францішак Багушэвіч⁷. Так, псеўданім да *Дудкі беларускай* абраны быў невыпадкова. Прозвішча Бурак было вельмі пашыранае на Беларусі і сялянскай прастатой, масавасцю распаўсюджання, відаць, прывабіла Ф. Багушэвіча⁸. Ласкавае змяшэнне яго надае экспрэсіўна-эмацыянальную афарбоўку псеўданіму і ў чарговы раз выяўляе прыязныя адносіны паэта да простага чалавека.

Абедзье прадмовы Ф. Багушэвіча да паэтычных кніг напісаны як бы на адным дыханні, ды за імі, па сутнасці, стаіць увесь вопыт жыцця пісьменніка. Яны – своеасаблівае падвядзенне вынікаў пакутлівых жыццёвых пошукаў Ф. Багушэвіча і яны ж – дэкларацыі, маніфесты беларускага рэвалюцыйнага і нацыянальна-вызваленчага руху, беларускай дэмакратычнай літаратуры. У новых умовах яны працягваюць слаўныя нацыянальныя традыцыі, запачаткаваныя прадмовамі Францыска Скарыны і Васіля Цяпінскага ў XVI стагоддзі. Прадмовы Ф. Багушэвіча таксама разлічаны найперш на простага чалавека, дзеля „добра паспалітага” напісаны.

Братцы мілыя, дзеці Зямлі – маткі маёй! – такія радкі ўводзяць чытача ў *Дудку беларускую*. Вам афяруючы працу сваю, мушу з вамі пагаварыць трохі аб нашай долі нядолі, аб нашай бацькавай спрадвечнай мове, каторую мы самі, ды і не адны мы, а ўсе людзі цёмныя „мужышкай” завуць, а завецца яна „беларускай” (21).

У прадмове аўтар падкрэслівае спрадвечнасць бацькавай мовы, што такая ж *людская і панская, як і французская, альбо нямецкая, альбо і іншая якая*. Францішак Багушэвіч сцвярджае, што мова ёсць свя-

⁷ Ігар Запрудскі, *Нарысы гісторыі беларускай літаратуры XIX ст.*, Мінск 2003, с. 117.

⁸ Уладзімір Содаль, *Людзьмі звацца*, Мінск 1977, с. 35.

тая, бо яна дадзена нам ад Бога. Мова была напісана рукою Тварца на працягу стагоддзяў, каб мы маглі карыстацца ёю. Народы пазнаюцца па мовах, нездарма Бог, паводле Старога Запавету, разбурыў Вавілонскую вежу, як бы запачаткаваўшы развіццё асобных моваў. Кожнаму вызначана сваё месца на зямлі і натуральна, калі чалавек бароніць яго. Параўноўваючы Беларусь з *Балгарыяй, Харватыяй, Чэхіяй* і іншымі краінамі, якія маюць *па-свойму пісаныя і друкаваныя кніжкі і газеты і набожныя, і смешныя, і слёзныя*, паэт заўважае, што культурны чалавек павінен ведаць іншыя мовы, але найперш *трэба знаць сваю*. Як было тутэйшаму селяніну, што ўсё жыццё звекаваў у сваёй вёсцы, не верыць больш дасведчанаму, бываламу і разумнаму супляменніку, што гаворыць на адной з ім гаворцы: *...я шмат гдзе быў, шмат чаго відзеў і чытаў і пераканаўся, што мова наша ёсць такая людская, як і панская...* Як было не верыць чалавеку, хай сабе чужому – незнаёмаму, калі ў кожным слове гучала засцярога: *Шмат было такіх народаў, што страцілі найперш мову сваю, так як той чалавек прадскананнем, катораму мову займе, а потым і зусім замёрлі!* (22) Паэт прыгадвае часы Вялікага княства Літоўскага, калі беларуская мова з'яўлялася дзяржаўнай: *Чытаў я ці мала старых папераў па дзвесце, па трыста гадоў таму пісаных у нашай зямлі і пісаных вялікімі панамі, а нашай мовай чысцюсенькай, як бы вот цяпер пісаныя.* (22)

Ён абураецца тым, што зараз, калі напішаш ліст да бацькоў па-свойму, па-беларуску, людзі высмеюць цябе як дурня і скажуць, што *піша па-мужыцку*. Не высвятляючы прычын гэтага, Ф. Багушэвіч з жалем канстатуе: *мы самі пусцілі яе на здзек*. Сам аўтар ставіць рытарычнае пытанне: *Можна, хто спытае: гдзе ж цяпер Беларусь?* І сам дае адказ: *Там, братцы, яна, гдзе наша мова жывець!* Францішак Багушэвіч верыць, што яго следам пойдучь многія, бо *пісаць ёсць шмат чаго...* Паэт лічыць нацыянальную мову найважнейшай формай выяўлення духоўнасці народа.

Асноўны пафас прадмовы да *Дудкі беларускай*, як слухна выказаўся Алег Лойка, гэта *пафас нацыянальнага самавызначэння беларускага народа, сцвярджэння адзінства гістарычнага лёсу народа, яго мовы як „адзежы душы”*⁹.

Ф. Багушэвіч як паэт-рэаліст, несумненна, разумеў патрэбу абуджэння самасвядомасці селяніна і таму нават у вершах, дзе увасабля-

⁹ А. А. Лойка, *Гісторыя беларускай літаратуры. Дакастрычніцкі перыяд*, Мінск 1989, с. 242.

еща патрыятычная тэма, ён паказаў нацыянальны прыгнёт беларускага народа ў цеснай сувязі з яго сацыяльным прыгнётам.

Мацей Бурачок – не толькі псеўданім паэта, абраны ім для *Дудкі беларускай*, гэта – і цэнтральны герой зборніка, асоба, ад імя якой ідзе ў ім лірычная споведзь, апавядаюцца розныя жыццёвыя гісторыі. Пацверджанні таму знаходзім ва ўсёй кнізе: назвах паасобных вершаў (*Хрэсьбіны Мацюка*), называе сябе Мадеем лірычны герой у вершы *Быў у чыстцы*, а дзе прама гэтае імя не ўжыта, яно ўсё адно гучыць у падтэксце. (Выключэннем з’яўляецца толькі твор *Кепска будзе*). Вобраз Мацея бачыцца глыбоканародным і па-свойму арыгінальным, ўражае жыццёвай праўдзівасцю, шчырасцю. Лірычны герой *Дудкі беларускай* жадае ўсё ўбачыць, пра ўсё, чым то дзеіцца на свеце раскажаць, *меўшы розум не скацінны* (58). Ф. Багушэвіч надаваў літаратуры вялікае выхаваўча-пераўтваральнае значэнне. Так, увасабляючы паэзію ў вобразах народных музычных інструментаў, а паэта – у вобразе народнага музыкі, Ф. Багушэвіч выказвае жаданне зайграць, *каб зямля стагнала, каб слязьмі прабрала, каб было аж жудка*. У вершы *Мая дудка* паэт выказвае намер скруціць такую дудку і так зайграць што *ўсім будзе чутка// Ад краю да краю!* (23)

Паэт пражне перайначыць свет, перавярнуць яго дагары нагамі:

Каб скакалі горы,
Як хваля на моры,
Як паны на балі,
Каб вот як скакалі! (23)

Але далёкі шлях яшчэ да праўдзівага жыцця. Лірычны герой сведчыць, што сорок гадоў ужо ён б’еца і ніяк не можа патрапіць на *вадзіцы хоць каплю*, якая дапаможа атрымаць вольнасць. Сам аўтар з маладосці ў радах паўстанцаў шукаў волю, жадаў яе свайму народу і Радзіме, і вось настаў час, калі сваім мастацкім словам выказвае імкненне да свабоды:

Ды такой вадзіцы,
Ды з такой крыніцы,
Што як хто нап’ецца,
Дык вольным стаецца. (24)

Пачуццём палымянай любові да Радзімы прасякнуты верш *Мая хата*, дзе вобраз *маёй хаты* (33) сімвалізуе Радзіму паэта: бедную, прыгнечаную Беларусь, якая: *...расселася з краю, // Меж пяской, каменняў, ля самага гаю*.

У краіне-хаце і *дымна і зімна*, пануе прыгнёт над працоўным чалавекам, народ жыве ў страшэннай галечы, бяспраўі. Але, нягледзячы на гэта, яна мілая і дарагая паэту, як і народу, мілая і дарагая настолькі, што ён не памяняў бы яе *на замкі чужыя*, бо пвёрда стаіць на тым, што *калок свой мілейшы, як чужыя клямкі* і даражэйшы яму свой вугал, хаця гнілы, і камень пры дарозе, і пясок, што ляжыць ля магілы. Гэта мае большую вартасць, чым чужое поле і *дом мураваны*.

Лірычны герой асуджае тых, хто чужога прагне, а сваё кідае. Герой верша не хоча чужой зямлі, але Радзіму не аддасць нікому і ні за што, бо яна даражэй за ўсё на свеце, дзеля яе не страшна пайсці на любыя пакуты. Гледзячы на шэрае, гаротнае жыццё свайго народу, вока песняра міжволі бачыць бедную, кривую, паросшую імхом, з вокнамі, заткнутымі анучамі, сялянскую хату. Герой прысягае ніколі не пакідаць яе, а калі б яна і цалкам завалілася, а ён быў бы сілай змушаны пакінуць яе, ён прыйдзе на тое месца і будзе нанова будаваць сваю ўласную, родную хату – Бацькаўшчыну.

У паэме *Кепска будзе* Ф. Багушэвіч апавядае пра цяжкі лёс Аліндаркі. Паказваючы невыносныя ўмовы жыцця беларускага народа, вострую нянавісць яго да прыгнятальніка, абуджэнне пачуцця чалавечай годнасці, смеласці і свабодалюбства, паэт сцвярджае, што людзі, якія жылі на гэтай зямлі без свайго імя, пачынаюць шукаць і знаходзяць яго, пачынаюць усведамляць сваё чалавечае „я”. Хто верыць і ідзе да сваёй свабоды, той абавязкова яе здабудзе. Бяздольны, пазбаўлены чалавечых правоў Аліндарка не страціў сваіх лепшых якасцей. Хлопец вырас працавітым, кемлівым, з чулай душой. Паэт надзяліў яго самымі лепшымі нацыянальнымі рысамі беларуса. Ён, будучы ў астрозе, аддаў бы сваё жыццё за свабоду: *Тут здаецца, і сканаў бы, // За свабоду жыццё б даў бы!* (61)

Другі зборнік Ф. Багушэвіча *Смык беларускі*, які выйшаў пад псеўданімам Сымон Рэўка з-пад Барысава, таксама вобразна спавядае нацыянальную ідэю. У вершы *Не цурайся* паэт сцвярджае, што галоўны абавязак сапраўднай інтэлігенцыі – служыць народу, несці веды найперш у масы абяздоленага сялянства, усімі сіламі і сродкамі выходзіць народ, абуджаць яго свядомасць. Ад імя селяніна паэт выкрывае тых, хто адварочваецца ад народа, ігнаруе яго інтарэсы:

Не цурайся мяне, панічок
Што далонь пакрываюць мазолі,
Мазоль – працавітых значок,
Не заразе цябе ён ніколі...
...Не стыдайся падаць ты мне руку... (90)

Не бракуе селяніну пачуцця ўласнай годнасці: *Хоць лянiвым у свеце сльвiу, // А магу свет кармiць – гадаваць*. Паэт вуснамі мужыка гаворыць панічу, каб той не ўцякаў ад мужыцкай сярмягі і не глядзеў крывым вокам на прапацелую кашулю, бо ў ёй мужыку не сорамна – было б сорамна ў яго панскай.

Герой марыць пра кнігі, у якіх бы апісвалася штодзённае жыццё простага чалавека: *І аб тым, як мы сеем, аром, // І як косім, і жнём Божы дар* (91).

З якой ахвотай ішоў бы беларус да асветы, калі б яна давалася ў роднай мове, паказвае верш *Не цурайся*. Можна сказаць без перабольшвання, што беларус, не маючы асветы і кніжкі, меў яе аднак з самога жыцця, якое вучыла яго. Так, Ф. Багушэвіч сваімі вершамі паказвае, што мудрага светапогляду „простага” чалавека не кранула злая доля.

Францішак Багушэвіч паслядоўны ў вобразным, эстэтычна-мастацкім разгортванні беларускай нацыянальнай ідэі, яго палымяная любоў да народа і Радзімы выяўляецца ва ўсёй яго творчасці, прасякае ўсе ўзроўні паэтыкі яго верша.

У лірычным вершы *Хмаркі* Ф. Багушэвіч вельмі паэтычна паказаў сваю журбу з прычыны нацыянальнай несвядомасці, распаўсюджанай у розных сляях грамадства. Лірычны герой гутарыць з цёмнымі хмаркамі, заве іх сваімі братанькамі, такімі ж бяздомнымі, як ён у сваёй зняволенай Бацькаўшчыне:

Хмаркі цёмныя, мае братанькі!
 Вечер гоне вас без дарожанькі
 І нігдзе ж для вас няма хатанькі...
 Лірычны герой ставіць пытанне хмаркам:
 Гдзе радзіліся, гдзе ж вы, хмарачкі,
 Гдзе „тутэйшымі” называліся! (81)

Такімі словамі называюць сябе і тыя сяляне – беларусы, у якіх адабрана была слаўная мінуўшчына. Тэму барацьбы за нацыянальную самасвядомасць, вызначаную яшчэ ў прадмове да *Дудкі беларускай*, паэт працягваў і распрацоўваў ва ўсёй сваёй паэтычнай творчасці. У мастацкіх творах гэта барацьба ўспрымаецца як адна з важнейшых перадумоў грамадскага жыцця беларускага селяніна. Праўда, героі вершаў, балад, паэм і песень паэта яшчэ не называюць сябе беларусамі – яны проста лічаць сябе „тутэйшымі”. Але свае перакананні, мову, традыцыі героі Францішка Багушэвіча гатовы абараняць да канца, дзеля іх могуць вытрымаць любыя пакуты.

У лірычнай песні *Калыханка* паэт гаворыць аб тым, як беларускія дзеці, выходзячы ў паны, выракаліся сваіх матак; аб тым як беларуская інтэлігенцыя выракалася свайго народа. Маці-Беларусь спявае сваім сынам, думае пра іх будучыню і баіцца, што яны будуць частаваць простую матку па-панску. Маці непакоіцца, што яе сын, стаўшы панам, будзе здэкавацца над людзьмі, а яны стануць клясці яго. І не дзіва, што верш заканчваецца наступным чынам:

Ой, не будзь ты лепей панам,
Ні вялікім капітанам,
Будзь, чым матанька радзіла,
Каб у госці не хадзіла,
Каб век з табой векавала,
Гаравала, прапавала... (79)

Галоўным героем твораў Ф. Багушэвіча з'яўляецца прасты чалавек, селянін. Ён працавіты і руплівы, але жыве ў холадзе і галечы. Над ім здэкуюцца, называючы цёмным і дурным. Працай жа яго карыстаюцца іншыя, не пакідаючы самага неабходнага: панам выбудаваны палацы і касцёлы, а сам жа ён *жыве ў мокрай яме* (26), яго рукі пабудавалі чыгункі, дарогі, масты, а сам ён не мае грошай на білет. Такая праўда паказана ў вершах *Дурны мужык як варона*, *Бог не роўна дзеле*, *Воўк і авечка*. Супраць здэкаў і прыгнёту, несправядлівасці законаў і парадкаў выступае селянін у вершы *У астрозе*. Паэт паказвае крывадушша царскага суда, крыўды, якія чыніліся над простым чалавекам. Яго думкамі, *пачуццямі*, *афарбаваны кожны вершаваны радок*¹⁰. Добра зведаўшы гэты бок жыцця за доўгія гады працы ў судовых установах, Ф. Багушэвіч дасціпна і востра высмейвае судовое чыноўніцтва, якое менш за ўсё клапацілася аб справядлівасці. Аднойчы ў акруговым судзе разглядалася справа старога селяніна, віна якога была нікчэмнай, але за яе пагражала яму сур'ёзная кара. Стары папрасіў, каб дазволілі яму сядзець не на лаўцы падсудных, але суд не згадзіўся. Тады Ф. Багушэвіч сеў разам са старым на месцы падсудных. Ён у гады сваёй працы неахвотна браў ганарар ад сялян: народнаму адвакату, хапала слова ўдзячнасці. Паэт падслухаў думкі мільённага народа і вынес іх на суд Божы, суд справядлівы (сімвалічна, што свае карэспандэнцыі ў часопіс *Kraj* Ф. Багушэвіч падпісваў псеўданімам Demos).

¹⁰ І. Я. Навуменка, *Пісьменнікі-дэмакраты*, Мінск 1967, с. 77.

Максім Гарэцкі, аўтар адной з першых гісторый беларускай літаратуры, справядліва зазначыў пра Ф. Багушэвіча: *Ён наш першы нацыянальны паэт у поўным значэнні гэтага слова. Па духу, па спосабе думання, па ідэалогіі ўся наогул паэзія Багушэвіча вельмі нацыянальная*¹¹.

Францішак Багушэвіч праблему мовы вылучае як асноўную прыкмету нацыянальнасці, як найважнейшую форму выяўлення духоўнасці народа. Як калісьці ў XVI ст. Францыск Скарына ажыццявіў выданне кніг на роднай мове, заклаўшы падваліну Першага беларускага Адраджэння, так напрыканцы XIX ст. Францішак Багушэвіч вырашыў задачы, якія стаялі перад пачынальнікамі новай мастацкай традыцыі, паказаў шлях да Другога беларускага Адраджэння. Так, абодва яны адраджэнцы, кожны ў свой перыяд. *З адной ніткі палатна не натчэш, з адной краскі вянок не звяеш* – гаворыць народная прыказка. Аднак з перспектывы часу, пройдзенага новай беларускай літаратурай ад выхаду зборнікаў Ф. Багушэвіча, відаць,

што адзін у полі Змагар, калі ты Народны Паэт; і адзін Абаронца, калі ты жыццё і талент кладзеш за пакрыўджаных і бяздольных; калі ты, як Хрыстос, робіш усё, каб наталіць знявераных духоўным хлебам¹².

Па глыбіні разумення ўнутраных патрэб народнага жыцця, творчай энергіі іх абвяшчэння і сіле ўплыву на паслядоўнікаў Ф. Багушэвіч стаў першым сапраўды народным выказнікам тыповых рыс і асаблівасцей нацыянальнай свядомасці, духоўным пачынальнікам і натхняльнікам працэсу нацыянальнага самаўсведамлення. Францішак Багушэвіч – першы, хто найбольш поўна і паслядоўна выказаў наспелую патрэбу ў існаванні нацыянальнай літаратуры і эстэтыкі. Творчасць яго запачаткоўвае многія выдатныя якасці пазнейшай беларускай паэзіі, прозы, публіцыстыкі. У прыватнасці, такія, як глыбокая сацыяльнасць, народнасць і патрыятызм, арганічная сувязь з вусна-паэтычнымі традыцыямі роднай культуры. Творчасць Францішка Багушэвіча годна завяршыла XIX стагоддзе. У развіцці беларускай літаратуры гэтага перыяду яна, несумненна, была і кульмінацый.

¹¹ Максім Гарэцкі, *Гісторыя беларускае літаратуры*, Мінск 1992, с. 260.

¹² Язэп Янушкевіч, *За артыўным парогам*, Мінск 2002, с. 72.

STRESZCZENIE

W artykule rozpatrywana jest twórczość Franciszka Bahuszewicza, jednego z głównych pisarzy, który zapoczątkował w XIX wieku nową białoruską tradycję literacką. Akcentuje się uwagę na idei narodowej w jego tomikach wierszy *Dudka białoruska* i *Smyk białoruski*. Podkreśla, że w przedmowach i wierszach programowych F. Bahuszewicza ukazane są podstawowe składniki idei narodowej: problem języka, terytorialnej całości, szacunku do sławnej spuścizny narodu białoruskiego.